

گفت‌وگو با دکتر وحید نیکنام
زیست‌شناس و عضو شاخهٔ واژه‌گزینی فرهنگستان
زبان و ادب فارسی

چهل و پنج هزار واژه

ع افرادی بر این باورند که به کارگیری برابریهای فارسی واژه‌های علمی در کتاب‌های درسی، سبب می‌شود تا نسل جوان در استفاده از منابع دست اول و مشارکت در مجامع علمی با مشکل روبه‌رو شود. این افراد بر همین اساس با واژه‌سازی برای واژه‌های علمی و به ویژه ورود این واژه‌ها به کتاب‌های درسی دبیرستانی و دانشگاهی مخالف‌اند. شما چه پاسخی برای این افراد دارید؟ به بیان دیگر، به نظر شما فارسی‌سازی واژه‌های علمی چه ضرورتی دارد و چرا باید متون علمی را با برابریهای فارسی بنویسیم و بخوانیم؟

ع دربارهٔ ضرورت امر واژه‌گزینی و واژه‌سازی برای واژه‌های علمی خارجی باید عرض کنم که زبان مانند موجودی زنده، پیوسته در معرض آسیب‌های گوناگون است و نیاز به مراقبت و نگهداری دارد. زبان فارسی بخشی از هویت ملی و میهنی ماست. بنابراین، مراقبت از آن و تلاش برای پویایی این زبان وظیفهٔ یکایک ماست.

از طرف دیگر، می‌دانیم که علوم مختلف، به ویژه علوم زیستی پیوسته در حال پیشرفت، تحول و دگرگونی‌اند و هر ساله چندصد و بلکه هزاران واژه و اصطلاح جدید در آن شکل می‌گیرند و وارد منابع علمی مانند مقالات و کتاب‌ها می‌شوند. مسلم است که گریزی در استفاده و کاربرد این واژه‌ها وجود ندارد، ولی تسلیم شدن محض در برابر کاربرد

ع فرهنگستان زبان و ادب فارسی چندی است که برابرنهادهایی برای واژه‌های بیگانهٔ علمی که در زبان فارسی رواج دارند، پیشنهاد داده است. بهتر است نخست با روند کلی واژه‌گزینی در رشته زیست‌شناسی بیشتر آشنا شویم.

ع با عرض سلام و ارادت خدمت همهٔ خوانندگان مجلهٔ رشد آموزش زیست‌شناسی، به خصوص دبیران محترم زیست‌شناسی و علاقه‌مندان حوزه‌های علوم زیستی؛ گروه‌های واژه‌گزینی تخصصی فرهنگستان زبان و ادب فارسی با حدود ۱۷ سال سابقه، حدود چهل‌وپنج هزار واژه را در حوزه‌های مختلف انتخاب کرده‌اند که در مراحل بعدی به تصویب گروه واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی رسیده است.

گروه تخصصی واژه‌گزینی زیست‌شناسی فرهنگستان زبان و ادب فارسی از حدود سال ۱۳۷۸ کار خود را به‌عنوان یکی از چند ده گروه تخصصی واژه‌گزینی فرهنگستان شروع کرد. این گروه تا سال ۱۳۸۸ روی واژه‌های مهم و پرکاربرد زمینه‌های مختلف زیست‌شناسی به فعالیت مشغول بود؛ سپس از سال ۱۳۸۸ به بعد به چند گروه تخصصی، مانند گروه علوم گیاهی، علوم جانوری، ژنتیک، پروتئین‌شناسی (پروتئومیکس) و میکروبیولوژی به صورت برون‌سیاری به کار واژه‌سازی و واژه‌گزینی مشغول‌اند. هدف این گروه‌های تخصصی در درجهٔ نخست انتخاب بهترین واژه‌های معادل از میان واژه‌های موجود در منابع و در صورت نبود واژهٔ متداول مناسب، ساختن واژهٔ معادل برای واژه‌های علمی بیگانه است.

ما اعتقاد داریم که زبان فارسی
قابلیت ماندگاری در همه
عرصه‌های دنیای امروز را دارد
باور ما این است زبان فارسی نیز
باید پا به پای علم تحول پیدا
کند

بنابراین، با توجه به قدمت زبان
فارسی و توان آن در بیان
پدیده‌ها و مسائل علمی مختلف
نباید به تحول این زبان کهن و
اصیل متناسب با پیشرفت‌های
علمی بی توجه بود

کور کورانه این واژه‌ها در کتاب‌ها و منابع فارسی زبان، شایسته فرهنگ غنی ما نیست. ما ایرانیان وارث بزرگانی مانند حافظ، سعدی، فردوسی، شیخ بهایی، محمد بن زکریای رازی، جابرین حیان، خواجه نصیرالدین طوسی، ابن سینا، خوارزمی و بسیاری بزرگان دیگریم. آثار برخی از شاعران ما منحصر به فرد و شاید بیشتر به معجزه شبیه باشد که نشان از ارتباط معنوی و بسیار نزدیک این شاعران بزرگ با خالق یکتای هستی و نیز توان بالای زبان فارسی در انتقال مفهوم دارد.

برخی متخصصان و صاحب‌نظران کشور اعتقاد دارند که با وجود مجلات علمی به زبان‌های انگلیسی و دیگر زبان‌های خارجی که زبان‌های رایج علم هستند، چه نیازی به انتشار مجلات علمی به زبان فارسی وجود دارد؛ اما به نظر می‌رسد این عزیزان توجهی به این امر مهم ندارند که در صورت انتشار یافته‌های علمی به زبان‌های خارجی، بعد از مدتی زبان فارسی از پیشرفت‌های علمی عقب می‌افتد و دیگر اجتنابی از استفاده کورکورانه از واژه‌ها و اصطلاحات خارجی نخواهد بود و به این ترتیب زبان فارسی محدود به محاورات روزمره و کوچه و بازار خواهد شد.

از سیاست‌های فرهنگستان زبان و ادب فارسی این است که زبان فارسی زبان علم در ایران باشد. هیچ تمایلی در محدود شدن زبان فارسی به محاوره بین مردم و ادبیات گذشته ایران وجود ندارد. با توجه به سابقه تاریخی زبان فارسی و آثار بسیاری که به این زبان پدید آمده‌اند، ما اعتقاد داریم که زبان فارسی قابلیت ماندگاری در همه عرصه‌های دنیای امروز را دارد. باور ما این است زبان فارسی نیز باید پا به پای علم تحول پیدا کند. قطعاً یکی از دلایل توجه و اهتمام مسئولان به انتشار مجلات علمی به زبان فارسی در کشور همین امر است.

بنابراین، با توجه به قدمت زبان فارسی و توان آن در بیان پدیده‌ها و مسائل علمی مختلف نباید به تحول این زبان کهن و اصیل متناسب با پیشرفت‌های علمی بی توجه بود. اگرچه سیاست گروه‌های تخصصی واژه‌گزینی و فرهنگستان زبان و ادب فارسی معادل‌یابی و یا معادل‌سازی برای همه واژه‌های علمی نیست و نخواهد بود. بنابراین، مراقبت از آن و تلاش برای پویایی این زبان وظیفه یکایک ماست.

* سپاسگزاریم